TERÖRİZMLE MÜCADELEDE KAPSAMINDA AZERBAYCAN'IN KARABAĞ'DAKİ ANTİTERÖR OPERASYONU

Emrah KAYA*

Özet: İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Kafkasya'da yeni bir denklem ve dinamik oluşmuştur. Özellikle Karabağ'daki işgal sürecinin bitirilmesi, Bakü ile Erivan arasında ateşkes anlaşmasının imzalanması ve çeşitli görüşmelerin gerçekleştirilmesi nedeniyle bölgesel barışın tesis edilmesine yönelik beklentileri güçlendirmiştir. Lakin Azerbaycan'ın zaferini ve Karabağ'ın tekrar Azerbaycan'ın egemenliğine geçecek olmasını kabul etmeyen etnik-ayrılıkçı gruplar, yasadışı bir şekilde Karabağ'da varlık göstermeye ve terör saldırıları düzenlemeye devam etmiştir. Buna karşı Azerbaycan, kendi sınırları içerisindeki terör tehdidini bertaraf etmek amacıyla Karabağ'da bir antiterör operasyonu başlatmıştır. Ancak bu operasyon daha uzun vadeli terörizmle mücadele sürecinin bir aşamasıdır. Bu nedenle Azerbaycan'ın terörizmle mücadele politikası önem kazanmaktadır. Bu çalışma kapsamında Karabağ'daki terör tehdidine, Azerbaycan'ın terörle mücadele politikasına, Karabağ'da düzenlediği antiterör operasyonuna ve operasyonun sonuçlarına odaklanılacak. Ayrıca terörizmle mücadele araçları incelenerek Azerbaycan'ın hangi araçları kullandığı tespit edilecektir.
Anahtar Kelimeler: *Azerbaycan, Karabağ, Terör, Terörizmle Mücadele, Etnik-ayrılıkçılık.*

Azerbaijan's Antiterror Operation in Karabakh in the Scope of the Counterterrorism

Abstract: After the Second Karabakh War, a new equation and dynamic emerged in the Caucasus. Particularly, the end of the occupation process in Karabakh, the signing of the ceasefire agreement between Baku and Yerevan, and the holding of various meetings have strengthened the expectations for the establishment of regional peace. However, ethnic-separatist groups, who did not accept Azerbaijan's victory and Karabakh's return to Azerbaijani sovereignty, continued to illegally exist in Karabakh and carry out terrorist attacks. Against this, Azerbaijan launched an antiterror operation in Karabakh in order to eliminate the terrorist threat within its borders. However, this operation is a phase of a longer-term counterterrorism. For this reason, Azerbaijan's counterterrorism policy is gaining importance. Within the scope of this study, the focus will be on the terrorist threat in Karabakh, Azerbaijan's counterterrorism policy, the antiterror operation in Karabakh and the results of the operation. In addition, the tools to counterterrorism will be examined and it will be determined which tools Azerbaijan uses.
Key Words: *Azerbaijan, Karabakh, Terrorism, Counterterrorism, Ethnic-separatism.*

Giriş

Terörizm, dünyanın en önemli güvenlik sorunlardan biridir. İlk insanlara kadar dayandırılmakla birlikte terör örgütleri, çeşitli amaçlar ve motivasyonlarla yüzyıllardır saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu süreçte terörizmin çeşitli ideolojik versiyonlarını görmek mümkündür. Örneğin radikal sol, radikal sağ, etnik-ayrılıkçı ve dini amaçlı terörizm bunlar arasındadır (Marsden ve Schmid, 2011: 171; Bosi, della Porta ve Malthaner, 2019: 144; Hoffman, Dyson, 2008: 26-30). Söz konusu illegal örgütlerin düzenlediği terör saldırıları, aşağıdan yukarıya doğru terörizmdir. Buna karşı yukarıdan aşağıya doğru olan terörizm ise devlet terörizmidir. Karabağ, tarihsel süreçte iki terörizme de sahne olmuştur.

Ermenistan'ın Karabağ bölgesini ele geçirmek amacıyla gerçekleştirdiği saldırılar, bölgedeki masum halka karşı düzenlediği soykırım ve sivilleri zorunlu göçe maruz bırakması devlet terörizminin açık ve net bir örneğidir. Diğer yandan ise Azerbaycan ile Ermenistan arasında Eylül 2020'de İkinci Karabağ Savaşı patlak vermiştir. 44 gün süren savaşın ardından Azerbaycan, bölgedeki Ermeni işgalini bitirmiştir. Uluslararası hukukun da Azerbaycan'ı desteklediği bir ortamda Ermeni kimliği üzerinden etnik-ayrılıkçı söylemler ve amaçlar benimseyen gruplar, Ermeni ordusunun Karabağ'dan çekilmesine, bölgenin yönetiminin Bakü'ye bırakılmasına ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamasına karşı çıkmıştır.

Söz konusu terör grupları, etnik-ayrılıkçı amaçlarla yasadışı bir şekilde Karabağ'da varlık göstermeye ve bölgede Azerbaycan'a karşı terör saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Azerbaycan'ın yaptığı resmi açıklamalara göre, Ermenistan ordusunun da desteklediği yasadışı silahlı gruplar, bölgede mayınlama ve çeşitli saldırıları düzenleme yoluyla can

* Dr. Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye, dremrhkaya@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6873-8309.
DOI :10.30546/100981.1.2024.004

kaybına ve güvenlik problemlerine yol açmıştır. İkinci Karabağ Savaşı'ndan 19 Eylül 2023 tarihine kadar 61 kişi mayınlar nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, 2023a). Buna karşılık olarak ise Karabağ da dahil olmak üzere kendi topraklarının güvenliğini sağlamak isteyen Azerbaycan, bölgede bir antiterör operasyonu başlatmıştır (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, 2023b).

Azerbaycan ordusunun düzenlediği antiterör operasyonu, daha uzun vadeli bir terörizmle mücadelenin önemli bir aşamasıdır. Söz konusu operasyon, bir gün içinde amacına ulaşsa ve nihayete erse de terörizmle mücadele süreci bu kadar kısa süreyle sınırlı değildir. Ayrıca operasyon sırasında özellikle askeri kuvvet kullanımı ön planda olsa da daha geniş bir inceleme daha farklı araçların kullanıldığını göstermektedir. Operasyon hem Karabağ hem Azerbaycan hem de Kafkasya nezdinde önemli sonuçlar doğururken Azerbaycan, terörizmle mücadelede çeşitli araçlar kullanmıştır. Azerbaycan'ın terörizmle mücadelesi, kullandığı araçlar ve Karabağ'da güvenliği sağlamak için düzenlediği antiterör operasyonu, bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Bu nedenle çalışmada operasyonun özellikleri ve temel ayrıntıları incelenmektedir.

Çalışma üç ana başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak terörizm kavramı ve terörizmle mücadele araçları ele alınmaktadır. İkinci başlıkta Karabağ'da yaşanan gelişmelere ve Azerbaycan'ın operasyon başlatmasına neden olan terörizm tehdidine odaklanılmaktır. Üçüncü başlıkta Azerbaycan'ın terörizmle mücadele politikası ve Karabağ'da, yani kendi sınırları içerisinde düzenlediği antiterör operasyonu incelenmektir. Bu bölümde ayrıca Azerbaycan'ın terörizmle mücadele sürecinde kullandığı araçlar analiz edilmektir.

1. Terörizm ve Terörizmle Mücadele Araçları

Terör kelimesi, temelde korku manasına gelmektedir. Wilkinson, bu korkuyu ruhsal korku olarak tanımlamaktadır (Wilkinson, 1974: 9). Zira Fransız Devrimi ile birlikte literatüre giren bu terör kelimesi, söz konusu dönem yönetimin halk üzerinde kurduğu baskıyı anlatmaktadır. Ancak terörizm kelimesine dair ortak bir tanımlama yapılamamakta ya da yapıl(a)mamaktadır. Çünkü ortak bir terörizm tanımı, ülkeler için bağlayıcı olması nedeniyle istenilmemektedir. Bu sebeple terörizmde tanım sorunu bulunurken, "senin teröristin iyi, benim teröristim kötü" algısı ortaya çıkmakta ve çeşitli devletler terör örgütlerini destekleyebilmektedir. Buradaki destek, siyasi çıkarlar ve yaşanan bir saldırının ne kadar onaylandığıyla ilgilidir (Tilly, 2005: 18). Ayrıca bir devletin çeşitli kurumları bile farklı süreçlerde farklı tanımlar geliştirebilmektedir (Schmid, 2004: 377)

Terörizmin ortak bir tanımı bulunmasa da bu kavrama dair dört ana kriter üzerinden bir yaklaşım benimsenebilir. Terör örgütlerinin öncelikle ulaşmak istedikleri siyasi hedefleri bulunmaktadır. Bunun için sivilleri hedef almakta ve yaratılan korku toplumun kararlarını etkilemeye çalışmaktadır. Sivillerin hedef alındığı süreçte herhangi bir meşruiyetleri bulunmayan terör örgütleri, gayrimeşru bir şekilde şiddet kullanmakta ve saldırılar düzenlemektedir. Terör örgütlerin gerçekleştirdiği bu saldırılar, planlıdır ve süreklilik taşımaktadır. Bu dört kriteri barındıran olaylar ve gruplar, terör ve terörizm çerçevesinden değerlendirilebilir (Kaya, 2022: 35).

Bu noktada devlet terörizminden de bahsetmek gerekmektedir. Devlet terörizmi, literatürde genel olarak bir ülkede iktidardaki gücün halkı sindirmek ve muhalefeti desteklemesinin önüne geçmek için hukuksuz bir şekilde şiddet kullanması şeklinde yorumlanmaktadır. Buna dair verilen en önemli örnekler ise Joseph Stalin, Adolf Hitler ve Mao Zedong gibi isimlerin iktidarda oldukları süreçlerde halka karşı uyguladıkları baskıcı tutumdur. Söz konusu isimler, ideolojik ya da etnik amaçlarla ülkelerinde yaşayan çeşitli grupları baskı altına almış ve uluslararası hukukun kendilerine verdiği meşru gücü gayrimeşru bir şekilde kullanmıştır. Blakeley (2009: 15), (1) devletin vatandaşları üzerinde bir korku ortamı yaratmasını ve bunun sürdürmesini, (2) korku ortamının özel güvenlik ve paramiliter

güçler de dahil olmak üzere güvenlik güçlerince oluşturulmasını, (3) şiddet ve şiddet tehdidinin korku uyandırmak amaçlı yapılmasını ve (4) hedef kitlenin politik davranışlarını değiştirmeyi amaçlamasını devlet terörizminin kriterleri arasında saymaktadır. Ancak devlet terörizmi sadece bununla sınırlı değildir.

Shultz (1978: 10) devlet terörizmini, bir siyasi sistem tarafından hem içerideki hem de dışarıdaki muhalefeti bastırmak ve devletin programlarına uyması amacıyla şiddetin kullanılması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu şiddet, diğer ulus devletler ile sistem dışındaki gruplara karşı da kullanılabilmektedir. Bu da bir yönetimin, başka ülkelerdeki ve topraklardaki sivillere yönelik gayrimeşru şekilde şiddet kullanılmasının da devlet terörizmi olarak kategorileştirilmesine imkân tanımaktadır. Örneğin Afganistan ile Irak'a saldıran Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) müdahaleleri sürecinde binlerce sivilin hayatını kaybettiği bilinmektedir (Kaya, 2022: 53-54; Falk, 2007: 10-11). Ya da Ermenistan'ın hukuksuz bir şekilde Karabağ'ı işgal ederken gerçekleştirdiği katliamlar ve zorla yerinden etmeler de bir devlet terörizmi vakasıdır.

Terörizm, günümüzde ulusal, uluslararası ve küresel bir nitelik taşımaktadır. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte terörizmin ulusaldan ziyade uluslararası ve küresel bir tehdide dönüştüğü söylenebilir. Bu kapsamda devletler de çeşitli terörizmle mücadele araçları geliştirmektedir. Ancak terörizme dair ortak bir tanımın belirlenmemiş olması, terörizmle mücadeleyi zorlaştırmakta ve terör örgütlerini varlıklarını sürdürmesine yol açmaktadır. Yine de devletler, tarihsel süreçte sağladıkları ilerleme ile terörizmle mücadelede çeşitli araçlar geliştirmiştir. Terörizmle mücadelede farklı uzmanlar, terör örgütlerinin bitmesi noktasında çeşitli etkenler ve araçlar olduğunu belirtmektedir. Cronin'in (2009: 8) terör tehdidinin liderlerin etkisizleştirilmesi, örgütle müzakere yapılması, örgütün amacını gerçekleştirmesi, örgütün çökmesi, örgütün yok edilmesi ve örgütün dönüşmesi sayesinde ortadan kalktığını savunmaktadır.

Wilkinson (2011), siyasi ve sosyoekonomik reformlar, müzakere yöntemi, ceza adalet sistemi, askeri kuvvet, istihbarat, polis ve diplomasi sayesinde örgütlerin bitirildiğini belirtmektedir. Pillar (2001: 73-123), diplomasi, ceza adalet sistemi, finansal kontrol, askeri kuvvet ve istihbaratın kullanıldığını savunmaktadır. Nacos (2019: 255-274), askeri kuvvet, ekonomik yaptırımlar, caydırıcı faktörler, diplomasi, müzakere yöntemi ve kamu diplomasisinin kullanıldığından bahsetmektedir. Martin (2017: 250-251), terörizmle mücadele sırasında askeri kuvvet, baskıcı seçenekler, barışçıl seçenekler ve hukuki seçenekler olduğunu belirtmektedir. Pruitt (2006: 373-374) ise terör örgütünün isteğini kabul etme, örgütün yok edilmesi, izolasyon politikası, meşru siyasete çekme ve örgütlerle görüşme şeklinde beş strateji olduğunu dile getirmektedir. Jones ve Libicki (2008: 18-19), terör örgütleriyle mücadelede siyasal araçlar, polis-istihbarat, örgütün amacına ulaşması ve askeri kuvvet kullanımı sayesinde bitirildiğini belirtmektedir. Roberts (2008: 25-26), örgütte ümitsizlik olması, diplomasi, sosyoekonomik araçlar, siyasi araçlar ve müzakere yönteminin kullanıldığına dikkat çekmektedir. Demir (2017: 131-144) ise terörizmle mücadele sırasında siyasal ve sosyoekonomik araçlar, ceza adalet sistemi, istihbarat, asker güç ve diplomasinin kullanıldığını belirtmektedir.

Bu çalışma kapsamında ise yedi araç dikkate alınmaktadır. Bunlar, siyasal araçlar, sosyoekonomik araçlar, ceza adalet sistemi, istihbarat, askeri kuvvet kullanımı, diplomasi ve yapay zekadır. Siyasal araçlar, demokratikleşme ya da terör örgütleriyle görüşme olarak ikiye ayrılmaktadır. Sosyoekonomik araçlar, insanların hayat standardını iyileştirmek ve kültürel haklarını korumaktır. Ceza adalet sistemi, terör örgütü mensuplarını tutuklama ve hapse atma üzerine kuruludur. İstihbarat, terör örgütü içinden veya çeşitli açık kaynaklardan veri elde ederek örgütün yapısını, güvenli bölgelerini ve saldırı planlarını ele geçirmeyi amaçlamaktadır. Askeri kuvvet kullanımı, terör örgütüne karşı asker ve polis gücü kullanarak örgüt militanlarını etkisizleştirme amacı taşımaktadır. Diplomasi, terör örgütüyle mücadele

sürecinde uluslararası toplumdan destek almak ve terör örgütüne verilen desteği kesmek için kullanılmaktadır. Son olarak ise yapay zeka, gittikçe dijitalleşen dünyada terör örgütünü analiz etmeyi ve izini sürmeyi siber dünyadan kameralara kadar çeşitli faktörler üzerinden derin öğrenme yoluyla gerçekleştiren yeni bir araçtır (Kaya, 2022: 81-98).

2. Karabağ Merkezli Terörizm Tehdidi

1980'li yıllarla birlikte çeşitli Ermeni gruplar, Azerbaycan halkına yönelik terör saldırıları başlamıştır. Bu dönem halka saldıran terör örgütleri, yaklaşık olarak 2000 kişinin ölümüne neden olmuştur. 1988 yılıyla birlikte söz konusu terör saldırıları, Ermeni yöneticilerin desteğiyle gerçekleşmeye başlamıştır. 1994'e kadarki süreçte Ermeni güçleri, Karabağ'a olan saldırılarını sürdürmüş, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde bölgeyi işgal etmiş, çeşitli katliamlar gerçekleştirmiş, bölgedeki Azerbaycan Türklerini yerinden etmiş, zorunlu göçe tabi tutmuş (Shamilov ve Dönmez Kara, 2021: 111) ve bir nevi soykırım gerçekleştirmiştir (Özdaşlı, 2020). Bu dönemde Ermenistan açık bir şekilde devlet terörizmi uygulamıştır. Örneğin Hocalı'da yaşananlar, devlet terörizminin ve soykırımın net bir kanıtıdır (Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, t.y.).

1993-2020 yılları arasında Azerbaycan'ın Karabağ'daki toprakları Ermenistan'ın işgalinde kalmıştır. Söz konusu dönem Ermenistan'ın Karabağ'ın işgalini sürdürmesi, Azerbaycan halkında neden olduğu travmanın derinleşmesi, bölge halkının yaşadığı mağduriyetleri gidermemesi, uzlaşmaz bir tavır sergilemesi, gerçekleştirilen katliamların sorumlularını desteklemesi ve yerinden edilen insanların acılarını görmezden gelmesi, devlet terörizminin dolaylı olarak devam etmesine yol açmıştır (Shamilov ve Dönmez Kara, 2021: 111-114). Ermenistan'ın uzlaşmaz bir tavır sergilemesinin yanı sıra çeşitli dönemlerde gerçekleştirdiği saldırılar ve sürdürdüğü işgal (Gadirov, 2021: 43), bölgedeki çatışmaların devam etmesine neden olurken (Özdemir, 2021: 90) Azerbaycan halkı üzerindeki travmayı derinleşmiştir. Ancak Ermenistan ordusunun Temmuz 2020'de başlattığı yeni bir saldırı, Eylül ayında savaşa evrilmiştir.

İkinci Karabağ Savaşı olarak da bilinen 44 günlük savaşın ardından 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece, Üçlü Bildiri yani ateşkes anlaşması imzalanmıştır (Valiyev ve Valiyeva, 2021: 167-168). Bu anlaşma ile birlikte Ermenistan'ın yenilgisi resmileşmiş ve Karabağ'ın özgürleştirilmesi önündeki engel kaldırılmıştır. Azerbaycan'ın zaferi sayesinde Ermenistan'ın uluslararası hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirdiği işgal sürecinin bitirilmesinin önü açılmıştır. Ancak imzalanan anlaşmaya ve Ermenistan ile Azerbaycan ve Türkiye arasındaki normalleşme sürecine, Karabağ Klanı olarak bilinen grubun da dahil olduğu çeşitli etnik-ayrılıkçı gruplar karşı çıkmıştır (Tuna, 2021: 141-145).

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından oluşan yeni ortamda Azerbaycan, Karabağ'da varlığını sürdüren ve Ermeni milliyetçiliği üzerinden etnik-ayrılıkçı siyasi hedefleri olan terör gruplarının arkasında Ermenistan'ın olduğuna dair açıklamalar yapmıştır. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı resmi açıklamalarda bölgedeki çatışma ihtimalinin arttığı, yeni bir saldırıya hazırlık yapıldığı ve bölgedeki barış ortam ile Azerbaycan'ın güvenliğinin tehdit altında olduğunu duyurmuştur (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, 2023c). Bu bağlamda Ermenistan'ın ateşkes anlaşmasını imzalasa da nihai anlaşmayı imzalamaya soğuk yaklaştığı ve bölgedeki belirsizliği uzatmanın yollarını aradığı anlaşılmaktadır. Söz konusu durum Ermenistan'ın barış bozucu yani spoiler rolü oynadığını, etnik-ayrılıkçı terör gruplarının Ermenistan ordusundan destek ve cesaret aldığını da göstermektedir.

Ermenistan ordusuyla iltisaklı ve bağlantılı olan gruplar, etnik-ayrılıkçı bir tutum benimsemiştir. Bu bağlamda Karabağ'da sözde Dağlık Karabağ/Artsakh Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve Karabağ'daki hukuksuz işgalin sürmesini savunmaktaydılar. Savaş sürecinde başarılı olmamaları neticesinde konvansiyonel savaştan, düşük yoğunluklu çatışmaya yönelmişlerdi. Bu süreçte de Ermenistan ordusunun desteğiyle terörizmi bir araç olarak

kullanmaya başlamışlardır. Söz konusu terörizm sürecinde bölgeye döşenen mayınlar nedeniyle altı kişinin hayatını kaybetmesi üzerine Azerbaycan, bölgedeki yasadışı askeri yapıları imha etmek amacıyla antiterör operasyonu başlatmış ve bu süreçte sivil-askeri ayrımı gözetilerek askeri tesisler hedef alınmıştır (Al Jazeera, 2023).

Karabağ'daki terörizm tehdidi uluslararası bir özellik taşımaktadır. Bölgedeki etnik-ayrılıkçı gruplar, Ermenistan'dan destek görmekteydi. Ayrıca Azerbaycan'a karşı bölgedeki çatışmaların sürmesini isteyen Ermeni diasporası, Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaksutyun) ve "Vatan Kurtuluş Hareketi" arasında siyasi ve ideolojik açıdan önemli bir ilişki bulunmaktadır (Balcı, 2022). Diğer yandan Fransa gibi bazı devletler, Azerbaycan'ın Karabağ'ı özgürleştirmesi ve güvenliğini tesis etmesi sürecinde Ermenistan ordusuna ve çeşitli gruplara karşı verdiği mücadeleye karşı çıkmıştır. Hatta Fransa Senatosu, Karabağ'da kurulmak istenen sözde devleti tanıma çağrısında bulunan bir kararı almıştır (TASS, 2020). Bu veriler, Karabağ'daki terörizmin uluslararası boyutunu göstermektedir.

3. Azerbaycan'ın Terörizmle Mücadele Politikası ve Karabağ'daki Antiterör Operasyonu

Azerbaycan, bağımsızlığını 1991'de elde etmesine rağmen terör saldırılarına daha geçmiş dönemlerden itibaren maruz kalmıştır. Bu temelde Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, Azerbaycan'a yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarının 1980'lerde başladığını belirtmektedir. Özellikle toprak bütünlüğüne yönelik gerçekleştirilen saldırıları terör saldırısı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca yabancı ülkelerde "hayır kurumu" adı altında faaliyet yürüten Ermeni diasporasının terörist faaliyetleri finanse ettiğini vurgulamaktadır. Terörizmle mücadele stratejisini ulusal ve uluslararası olmak üzere iki temele oturtan Azerbaycan yönetimi, ulusal mevzuatı ile uluslararası yasal belgelerle uyumlu hale getirmiştir. Ayrıca 1999 yılında ise "Terörle Mücadele Kanunu" kabul ederek yasal çerçeveyi de çizmiştir. Bakü, uluslararası alanda ise devletler ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, t.y.a).

Azerbaycan'ın terörizmle mücadeleye yönelik kanunu incelendiğinde amacın bireyin, toplumun ve devletin güvenliğinin sağlanması olduğu görülmektedir. Ayrıca kanun, terörizmin tespiti ve olası zararı en aza indirmeyi hedeflemektedir. Kanunda mücadele sürecinde yasallık, cezai çerçevenin belirlenmesi, terörizmle mücadele, siyasal, sosyoekonomik ve/veya hukuki mücadele yöntemlerinin kullanımı, mağdurların haklarını korumak gibi çeşitli temel ilkeler benimsenmiştir (E-QANUN, 1999). Söz konusu yasa ve politik çerçeve, Azerbaycan'ın birey, toplum ve ülke güvenliğini dikkate alarak çok boyutlu bir yaklaşım benimsediğini ve terörizmle mücadele sürecinde çeşitli araçların kullanımına imkan tanındığını göstermektedir.

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından bölgedeki egemenliğini tekrardan inşa etmeyi amaçlayan Azerbaycan yönetimi, bu süreçte terör saldırılarına maruz kalmıştır. Bu durum Karabağ'ın istikrarsızlaşmasına neden olurken ayrıca Azerbaycan'da birey, toplum ve devlet için önemli bir güvenlik tehdidi ve egemenlik haklarının ihlali olarak görülmüştür. Bunun üzerine Azerbaycan yönetimi, bölgedeki terör tehdidini bertaraf edebilmek için çeşitli araçlar kullanmaya başlamıştır. Bu süreçte saldırıların ve can kayıplarının devam etmesi üzerine Azerbaycan yönetimi, askeri kuvvete başvurarak sınırları içinde bir antiterör operasyonu başlatmıştır. Antiterör operasyonuna dair yapılan açıklama, Azerbaycan'ın yaklaşımını ve amaçlarını ortaya koymaktadır. Açıklamaya göre, operasyonun amaçları (1) Karabağ ekonomik bölgesinde bulunan Ermeni Silahlı Kuvvetlerinin olası büyük çaplı provokasyonlarını önlemek, (2) ateşkes anlaşmasının hükümlerinin uygulanmasını sağlamak, (3) Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinin silahsızlandırılmasını ve birliklerinin Azerbaycan topraklarından çekilmesini sağlamak, (4) askeri altyapılarının etkisiz hale getirmek, (5) bölgede yürütülen yeniden inşa çalışmalarında görev alan barışçıl halkın, sivil çalışanların ve

askeri personelin güvenliğini sağlamak ve (6) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin anayasal sisteminin yeniden tesis etmekti (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, 2023b).

Antiterör operasyonunun ötesinde gelişmelere terörizmle mücadele kapsamında bakıldığında Azerbaycan'ın bu süreçte çeşitli araçları kullandığı görülmektedir. İlk kullandığı araçlardan biri diplomasidir. Dünyaya yönelik resmi kanallardan çeşitli açıklamalar yapan Bakü yönetiminin bunu bölgedeki etnik-ayrılıkçı terörizme verilen desteği kesmek, Ermenistan üzerindeki baskıyı arttırmak ve dünyayı bu konuda bilgilendirerek destek alabilmek amacıyla gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu süreçte en üst düzeyde açıklamalar yapılarak bölgedeki terörizm tehdidi ve ortaya çıkan çeşitli güvenlik sorunları dünyayla paylaşılmıştır. Ancak bu açıklamaların kısa vadede etki yaratması mümkün olmamakla birlikte Ermeni diasporasının da Azerbaycan aleyhinde çalıştığı gözden kaçırılmamalıdır. Bakü yönetimi, Karabağ'da düzenlediği antiterör operasyonu sırasında ve sonrasında açıklamalar yapmaya devam etmiştir (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, t.y.b).

Azerbaycan'ın kullandığı ikinci mücadele aracı ise askeri kuvvet kullanımıdır. Zira bölgedeki terör tehdidini devam etmesi üzerine Bakü yönetimi, sınırları içindeki tehdit kaynaklarını bertaraf etmek ve güvenliği sağlamak amacıyla meşru hakları kapsamında güvenlik güçlerini harekete geçirmiştir. Bu bağlamda 19 Eylül 2023 tarihinde gerçekleştirilen antiterör operasyonu, Azerbaycan'ın sınırları içinde askeri kuvvet kullandığı bir terörizmle mücadele aşamasıdır. Bu operasyon sırasında bölgedeki sivil halkın güvenliğinin öncelikli olması ve çatışmalardan sivillerin zarar görmemeleri konusunda verilen talimat da terörizmle mücadelenin insani hassasiyetleri gözeterek gerçekleştirildiğini göstermektedir (President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, 2023).

Üçüncü kullanılan araç, ceza adalet sistemidir. Karabağ'ı Azerbaycan'dan ayırmaya çalışan ve bu bağlamda Azerbaycan'ın egemenliği ile toprak bütünlüğünü tehdit eden Karabağ'daki sözde Ermeni yönetiminin eski "Cumhurbaşkanı" Arayik Harutyunyan gibi çeşitli isimler, yakalanarak etkisiz hale getirilmiştir (Armenpress, 2023). Doğrudan etnik-ayrılıkçı terör grubuna karşı ceza adalet sistemi kullanılmaya çalışılırken ayrıca terör örgütünün ideolojik altyapısını oluşturan çeşitli isimler de tutuklanmıştır. Harutyunyan'ın 3 Ekim 2023 tarihinde, yani antiterör operasyonundan sonra yakalanması Azerbaycan'ın terörizmle mücadelesini sürdürdüğünü göstermektedir.

Azerbaycan yönetimi, Karabağ'ın güvenliğini sağlama sürecinde kullandığı araçlardan birinin istihbarat olduğu söylenebilir. Bunun en önemli göstergesi özellikle terörizmle mücadele operasyonu sırasında yapılan nokta müdahalelerle terör örgütünün güvenli bölgelerinin ve tesislerinin imha edilmesi olmuştur. Bu süreçte Azerbaycan, silahlı/insansız hava araçları (S/İHA) gibi araçlarla teknolojiyi, insani istihbaratı ve açık kaynakları kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İsrail istihbarat teşkilatı MOSSAD'ın Azerbaycan'a yardım ettiği de iddia edilmektedir (Intelligence Online, 2023).

Terörizmle mücadele sürecinde Azerbaycan yönetimi, beşinci olarak siyasi araçları kullanmıştır. 19 Eylül'deki terörizmle mücadele operasyonu sonuç vermiş ve bölgedeki etnik-ayrılıkçı terör grupları etkisiz hale getirilmiştir. Bunun neticesinde Azerbaycan yönetimi ile Karabağ'da bulunan Ermenilerin temsilcileri arasında entegrasyon amaçlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde bundan sonra nasıl bir süreç izleneceğini belirlenmesi düşünülmüştür. Askeri kuvvetten siyasi araç kullanımına yönelmesinin ana nedeni, Karabağ'daki terör örgütlerinin bertaraf edilmesi, ateşkes yapılması ve yasadışı grupların silah bırakmayı kabul etmesidir (Euronews, 2023). Ermenistan yönetimi, ateşkese dahil edilmeyerek Azerbaycan'ın kendi iç meselesi olduğu da resmi çerçevede gösterilmiştir (BBC, 2023).

Söz konusu görüşmeler aşamasında Azerbaycan'ın benimsediği tutum büyük önem taşımaktadır. Zira Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Karabağ'daki halkını da

entegrasyon sürecine dahil ederek bölgeyi cennete dönüştüreceklerini belirtmiştir. Aliyev'in konuşması hem bölgenin gelişimi hem de terörizmle mücadele amaçlı sosyoekonomik araçları kullanacaklarının mesajı olarak görülebilir (President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, 2023; Bagirova, 2023). Bu durum bölgedeki Ermeni sivillere karşı Bakü yönetiminin düşmanca bir tavır benimsemediğini göstermekle birlikte terörizmle mücadele kapsamında çeşitli etnik-ayrılıkçı örgütlerin propagandalarını engelleme amacı taşıdığı da söylenebilir.

Sonuç

Karabağ'da tarihsel süreçte iki tür terörizm uygulanmıştır. Bunlardan ilki Ermenistan'ın gerçekleştirdiği devlet terörizmidir. 1994 yılına kadar doğrudan devlet terörizmi uygulayan Ermenistan, 1994 yılında imzalanan Bişkek Protokolü'yle dolaylı terör yönetimine geçmiştir. Zira 1994 sonrası süreçte Karabağ'ın işgalini hukuksuz bir şekilde sürdüren Ermenistan, bölgeden zorunlu bir şekilde göç etmek durumunda kalan insanların sorunlarının ve acılarının daha uzun vadede sürmesine neden olmuştur. Ayrıca çeşitli dönemlerde Azerbaycan'a saldırarak Azerbaycan halkındaki işgal travmasını canlı tutmuş ve derinleşmesine neden olmuştur.

İkinci terörizm yöntemi ise Ermeni etnik kimliği üzerinden etnik-ayrılıkçı amaçlarla şiddete başvuran gerçekleştiren terör gruplarıdır. Söz konusu örgütler, Karabağ'ın işgalini savunan ve İkinci Karabağ Savaşı sonrasında imzalanan ateşkes anlaşmasını kabul etmeyen Ermenistan ordusuyla bağlantılı gruplardır. Azerbaycan'ın İkinci Karabağ Savaşı'nda elde ettiği başarı, radikal Ermeni milliyetçilerinin strateji değiştirmesine neden olmuştur. Zira Azerbaycan ordusu karşısında önemli kayıplar veren Ermenistan ordusu, konvansiyonel savaş yerine daha düşük yoğunluklu bir çatışmaya yönelerek terörizme başvurmuştur. Özellikle Ermenistan içindeki ve dışındaki radikal Ermeni milliyetçilerinin desteğini alarak bölgede yasadışı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu durum ise Ermenistan'daki radikal milliyetçi kesimlerin, çeşitli etnik-milliyetçi grupları kullandığının ve terör tehdidiyle arasında doğrudan bir ilişki olduğunun göstergesidir.

Ermenistan'ın ve Ermeni kimliği üzerinden etnik-ayrılıkçı söylemler geliştiren örgütlerin terör tehdidine karşı Azerbaycan, İkinci Karabağ Savaşı'ndan itibaren terörizmle mücadele kapsamında çeşitli araçlar kullanmaya başlamıştır. Bunlardan ilki diplomasidir. Zira çeşitli dönemlerde dünyaya yapılan açıklamalar ve operasyonun amacının ilanı, diplomatik bir sürecin ürünüdür. İkincisi askeri kuvvettir. Zira bölgedeki yasadışı grupların varlığı ve saldırıların devam etmesi nedeniyle Azerbaycan, bölgedeki askeri tesislerin etkisizleştirilmesi amacıyla antiterör operasyonu gerçekleştirmiştir. Azerbaycan, bu seçeneğe ilk anda değil, uzun bir sürecin ardından başvurmuştur. Zira bölgedeki sorunların devam etmesinin ve Ermenistan'ın üzerine düşenleri yapmamasının ardından Azerbaycan ordusu, süren tehdit kaynaklarını ve terör saldırılarını bitirmek için askeri kuvvet kullanmak durumunda kalmıştır. Bu da Azerbaycan'ın haklı olmasına rağmen askeri gücü en son seçenek olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Böylelikle antiterör operasyonu, Azerbaycan'ın terörizmle mücadelesinin en önemli aşaması olmuştur.

Üçüncüsü ceza adalet sistemidir. Etnik-ayrılıkçı söylemlerle, yasadışı seçimlerle ve şiddeti gerekli gören yaklaşımıyla 30 yıl boyunca işgali siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal açıdan destekleyen isimlerin yakalanması ve adalet önüne çıkarılması bunun göstergesidir. Dördüncüsü istihbarattır. Zira Azerbaycan, gerçekleştirdiği operasyonda gösterdiği başarının önemli istihbarat zemini olduğu anlaşılmaktadır. Azerbaycan'ın kullandığı beşinci araç Karabağ'daki Ermenilerin temsilcileri ile görüşerek uyguladığı siyasi araçtır. Sonuncusu ise bölgedeki hayat standartlarının iyileştirilmesi amacıyla sosyoekonomik araçtır.

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Eylül 2023'te gerçekleştirilen antiterör operasyonu bölgedeki terör tehditlerinin bitirilmesini sağlamıştır. Bu durum hem Karabağ'ın hem Azerbaycan'ın hem de Kafkasya'nın güvenliğine katkı sunmuştur. Zira çeşitli

dönemlerde gerçekleştirilen saldırılar, Karabağ'ın istikrar kazanmasında büyük bir engel teşkil etmeye başlamış ve Bakü-Erivan arasındaki normalleşme sürecinin zarar görmesine yol açmıştır. Ancak Azerbaycan ordusunun antiterör operasyonu neticesinde bölgedeki yasadışı terör oluşumları bertaraf edilmiştir.

Azerbaycan'ın gerçekleştirdiği terörizmle mücadele operasyonu neticesinde bölgedeki yasadışı silahlı grupların varlıkları bitirilmiş ve bölgesel güvenlik tesis edilmiştir. Böylelikle radikal Ermeni milliyetçileri, Ermeni diasporası, Taşnaksutyun grubu ve Karabağ Klanı gibi çeşitli grupların bölgeyi istikrarsızlaştırmasının önüne geçilmiştir. Bu durum artık Azerbaycan toprakları içindeki etnik-ayrılıkçı bir grubun terör saldırısı düzenlemesi ihtimalini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Azerbaycan, Kafkasya'daki en güçlü devlettir. Jeopolitik konumu, ekonomisi, kaynakları ve nüfusu gibi etkenlerin yanı sıra ordusunun İkinci Karabağ Savaşı ve antiterör operasyonu sırasında gösterdiği performans, söz konusu durumun kanıtı olarak görülebilir. Toprak bütünlüğünü sağlayan Azerbaycan, psikolojik üstünlüğü elde etmiştir. Ayrıca Azerbaycan ordusu, büyük bir zafer kazanmakla birlikte İkinci Karabağ Savaşı ve antiterör operasyonu sayesinde önemli bir savaşma ve çatışma tecrübesi kazanmıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın bölgedeki terör tehditlerini etkisizleştirmesi, Karabağ'da Azerbaycan'ın egemenliğinin tesis edilmesi, zorunlu göçe maruz kalanların geri dönüşü ve bölgedeki hayat standartlarının iyileştirilmesi işgal sürecinde yaşanan travmaların önemli bir kısmının giderilmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Al Jazeera (2023), "What we know about the Azerbaijan offensive in Nagorno-Karabakh", Erişim: https://www.aljazeera.com/news/2023/9/19/explainer-what-we-know-about-the-azerbaijan-offensive-in-nagorno-karabakh 11.03.2024.

Armenpress (2023), "Azerbaijani media reports on "arrest" of Arayik Harutyunyan", Erişim: https://armenpress.am/eng/news/1121130/ 11.03.2024.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi (t.y.). "Armenian Terrorism", Erişim: https://www.mfa.gov.az/files/armenian-terrorism.pdf 11.03.2024.

Bagirova, Nailia (2023), "Azerbaycan lideri Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a işbirliği ve barış mesajı gönderdi", Reuters, https://www.reuters.com/world/azerbaijani-leader-sends-karabakh-armenians-armenia-message-cooperation-peace-2023-09-20/ 11.03.2024.

Balcı, Defne Irmak (2022), "The Effect of Far Right Parties and Diasporas on Foreign Policy: The Case of the Armenian Diaspora and Dashnaktsutyun", AVİM, Erişim: https://avim.org.tr/UEPRapor/THE-EFFECT-OF-FAR-RIGHT-PARTIES-AND-DIASPORAS-ON-FOREIGN-POLICY-THE-CASE-OF-THE-ARMENIAN-DIASPORA-AND-DASHNAKTSUTYUN 11.03.2024.

Bosi, Lorenzo ve della Porta, Donatella ve Malthaner, Stefan (2019), "Organizational and Institutional Approaches: Social Movement Studies Perspectives on Political Violence", Erica Chenoweth, Richard English, Andreas Gofas ve Stathis N. Kalyvas (ed.), The Oxford Handbook of Terrorism, New York, ss. 133-147.

Cronin, Audrey Kurth (2009), How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns, Princeton University Press.

Demir, Cenker Korhan (2017), Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrılıkçı Terörizm: PIRA, ETA, PKK, Nobel Kitap, Ankara.

Dyson, William E. (2008), Terrorism: An Investigator's Handbook, Third Edition, LexisNexis, Cincinnati.

E-QANUN (1999), "Terrorçuluğa Qarşı Mübarizə Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu", Erişim: https://e-qanun.az/framework/3855 11.03.2024.

Euronews (2023), "Azerbaycan ile Karabağ Ermeni toplumu temsilcileri arasında ilk görüşme", Erişim: https://tr.euronews.com/2023/09/21/azerbaycan-ile-karabag-ermeni-toplumu-temsilcileri-arasinda-ilk-gorusme 11.03.2024.

Falk, Richard (2007), "War and Peace in an Age of Terror and State Terrorism", Uluslararası İlişkiler, Cilt 4, Sayı 14, ss. 1-15.

Gadirov, Javid (2021), "International Law and the Karabakh Question", Fariz Ismailzade ve Damjan Krnjević Mišković (ed.), Liberated Karabakh, ADA University Press, Baku, ss. 33-49.

Intelligence Online (2023), "Azerbaijan, Israel-Baku thanks Mossad and Israeli military over Nagorno-Karabakh victory", Erişim: https://www.intelligenceonline.com/government-intelligence/2023/10/03/baku-thanks-mossad-and-israeli-military-over-nagorno-karabakh-victory,110060879-art 11.03.2024.

Jones, Seth G. ve Libicki, Martin C. (2008), How Terrorist Groups End: Lessons for Countering Al Qa'ida, RAND, California.

Kaya, Emrah (2022), Terörizmle Mücadelede Müzakere Yöntemi: ETA-LTTE-PKK-FARC, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Marsden, Sarah V. ve Schmid, Alex P. (2011), "Typologies of Terrorism and Political Violence", Alex P. Schmid (Ed.), The Routledge Handbook of Terrorism Research, Routledge, New York, ss. 158-200.

Martin, Gus (2017), Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar, İhsan Çapçıoğlu ve Bahadır Metin (çev.), Adres Yayınları, Ankara.

Nacos, Brigitte L. (2019), Terrorism and Counterterrorism, Routledge, Sixth edition.

Özdaşlı, Esma (2020), "Hocalı Soykırımı ile İlgili Türk Kamuoyunun Görüşleri Üzerine Bir Araştırma", Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 2, ss. 457-472.

Özdemir, Levent, (2021), "Dağlık Karabağ Meselesinde Değişen Gidişat ve Türkiye'nin Rolü", Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), ss. 81-107.

Pillar, Paul R. (2001), Terrorism and U.S. Foreign Policy, The Brookings Institution, Washington.

President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev (2023), "Ilham Aliyev addressed the nation", https://president.az/en/articles/view/61113 11.03.2024.

Pruitt, Dean G. (2006), "Negotiation with Terrorists", International Negotiation, Volume 11, Issue 2, ss. 371-394.

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (2023a). "No:504/23, Press release on the death of civilians and the personnel of the Ministry of Internal Affairs as a result of landmine terror in Khojavend", Erişim: https://www.mfa.gov.az/en/news/no50423 11.03.2024.

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (2023b). "No:505/23, Statement on measures taken in response to provocations of the Armenian armed forces illegally stationed in the Garabagh region of the Republic of Azerbaijan", Erişim: https://www.mfa.gov.az/en/news/no50523 11.03.2024.

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (2023c). "No:503/23, Press release on the briefing for the diplomatic corps accredited in the Republic of Azerbaijan on the latest situation in the region", Erişim: https://www.mfa.gov.az/en/news/no50323 11.03.2024.

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (t.y.a), "Fight Against Terrorism", Erişim: https://mfa.gov.az/en/category/security/fight-against-terrorism 11.03.2024.

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs (t.y.b), "News", Erişim: https://www.mfa.gov.az/en/news 11.03.2024.

Roberts, Adam (2008), "Countering Terrorism: A Historical Perspective", Andrea Bianchi ve Alexis Keller (ed.), Counterterrorism: Democracy's Challenge, Hart Publishing, Oxford, ss. 3-41.

Shamilov, Gafar ve Dönmez Kara, Canan Öykü (2021), "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları: Bakü Binegedi İlçesi Örneği", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 19, Sayı: Özel, ss. 107-136.

Shultz, Richard (1978), "Conceptualizing Political Terrorism: A Typology", Journal of International Affairs, Vol. 32, No. 1, ss. 7-15.

TASS (2020), "Baku slams French Senate resolution on Nagorno-Karabakh as provocation", Erişim: https://tass.com/world/1228031 11.03.2024.

Tilly, Charles (2005), "Terror as Strategy and Relational Process", International Journal of Comparative Sociology, 46(1-2), ss. 11-32.

Tuna, Oğul (2021), "Ermenistan'da Aşırı Sağ Vesayet: Taşnaklar ve Karabağ Klanı İttifakı Paşinyan'a Karşı", DSJOURNAL, Cilt 2, Sayı 2, ss. 137-154.

Valiyev, Anar ve Valiyeva, Elnaz (2021), "End of the War, But No Peace", Fariz Ismailzade ve Damjan Krnjević Mišković (ed.), Liberated Karabakh, ADA University Press, Baku, ss. 167-185.

Wilkinson, Paul (1974), Political Terrorism, Macmillan Press, London.

Wilkinson, Paul (2011), Terrorism versus Democracy, Third edition, Routledge.